

## Ekspansja nurogęsi *Mergus merganser* w zachodnich Karpatach w latach 1999–2009

W Europie nurogęś *Mergus meranser* zasiedla głównie nizinne tereny północnej części kontynentu, obfitujące w jeziora i rzeki (Marti & Lammi 1997). Występuje także na terenach górskich w Alpach i na Bałkanach, gdzie związana jest z górskimi jeziorami lub zbiornikami zaporowymi (Scott & Rose 1996, Marti & Lammi 1997, BirdLife International 2004). Jej zasięg w Polsce powiększa się i obejmuje przede wszystkim północną i zachodnią część kraju (Tomiałojć & Stawarczyk 2003, Mohr et al. 2007). W latach 1980. i 1990. nieliczne pary gniazdowały także w południowo-wschodniej Polsce, nad Wisłą i Nidą (Walasz & Mielczarek 1992). Najdalej na południe wysunięte stanowiska wykryto w drugiej połowie lat 1990. na Wiśle, Sanie i Wisłoku, jednakże były to pojedyncze pary lęgowe. W dolinie Raby pierwsze lęgi odnotowano w roku 1999 (para na Zb. Dobczyckim – R. Gwiazda, para k. Dobczyc – P. Kołodziejczyk). W latach 2000–2009 liczebność nurogęsi na Rabie wzrastała i na 30-kilometrowym odcinku rzeki od Myślenic do Bochni (wraz ze Zb. Dobczyckim) osiągnęła 25–30 par w latach 2008–2009 (Kajtoch 2002, Kajtoch & Piestrzyńska-Kajtoch 2005, Kajtoch & Piestrzyńska-Kajtoch 2008). W latach 2008–2009 wykryto prawdopodobnie lęgowe pary także w górnym biegu Raby, np. w Lubniu (J. Loch). Wzrost liczebności populacji, a także niekorzystne zmiany w środowiskach nadrzecznych doliny Raby w latach 2002–2004, przyczyniły się do ekspansji ptaków na jej dopływy. Około roku 2005 trzecie zasiedliły fragmenty dopływów środkowej Raby: Stradomki z dopływami (Tarnawką, Przeginią i Sanką) i Krzyworzeki, a w latach 2008–2009 dopływy górnej Raby, m.in. Porębiankę w Gorcach (P. Armarys, J. Loch). W sumie w dorzeczu poza samą doliną Raby występuje obecnie 15–20 par (Ł. Kajtoch, A. Piestrzyńska-Kajtoch). Najprawdopodobniej ok. roku 2000 rozpoczęło się zasiedlanie doliny Dunajca między Tarnowem a Zakliczynem, gdzie w latach 2000–2009 widywano wielokrotnie trzecie w okresie lęgowym (W. Stachoń). Pojedyncze osobniki nurogęsi i pary bez dowodów gniazdowania były stwierdzane na Popradzie od roku 2003 (T. Baziak). W latach 2004–2009 w okolicach ujścia Popradu do Dunajca obserwowano pary oraz samice wodzące młode (M. Legutko, T. Baziak, R. Baziak, K. Stępniewski, K. Stępniewska, S. Springer, K. Paciora) oraz w latach 2007–2009 na Dunajcu poniżej Czchowa (S. Mazgaj). Szacunkową liczebność populacji nurogęsi na Dunajcu poniżej Czchowa można ocenić na 2–5 par na 6 km rzeki (S. Mazgaj), a w rejonie ujścia Popradu do Dunajca stwierdzono 2–3 pary na 4 km rzeki (M. Legutko, T. Baziak). Nurogęsi nie gniazdują natomiast na pienińskim odcinku Dunajca (B. Kozik). Kolejne lęgowisko wykryto na lewo-brzeżnym dopływie Dunajca – Łososinie, gdzie na odcinku ok. 20 km między Łososiną Górną a Dolną w latach 2008–2009 gniazdowało 4–5 par (Ł. Kajtoch, A. Piestrzyńska-Kajtoch). Od roku 2007 lub 2008 trzecie zasiedliły prawobrzeżny dopływ Dunajca – Białą, gdzie wodzące pisklęta ptaki widywano w okolicach Gromnika i Ciężkowic (W. Stachoń). Populację tego gatunku w dorzeczu Dunajca można oszacować na co najmniej 20–25 par.

W maju 2008 obserwowano parę nurogęsi na rzece Orawa przy granicy polsko-słowackiej na wysokości ok. 610 m n.p.m. (Ł. Kajtoch, A. Piestrzyńska-Kajtoch). Może on również gniazdować w zachodniej części pogranicza Podkarpacia i pogórzy oraz w Zachodnich Beskidach, np. na Skawie, gdzie w sezonie lęgowym obserwowano samicę w roku 2008 (P. Malczyk) oraz parę w roku 2009 (Ł. Kajtoch).

Na podstawie danych przedstawionych w niniejszej notatce, populację nurogęsi w polskich Karpatach Zachodnich (od dorzecza Dunajca na wschodzie) można oszacować na co najmniej 70–100 par. W całych polskich Karpatach liczebność gatunku jest najprawdopo-

dobniej znacznie wyższa, ponieważ ptaki te zasiedlają także pozostałe doliny rzek karpaccyckich, gdzie były już stwierdzane od przełomu lat 1980. i 1990. na Wisoce (Walasz & Mielczarek 1992) i w XXI wieku na Sanie (P. Kunysz). Ekspansja traczy ma miejsce również na Słowacji, gdzie pierwszy łęg udokumentowano w roku 2007 na rzece Hron (koło Zvolenia) i na zb. Besenova w okolicach Liptova, a obserwowano je w okresie łęgowym na słowackiej Orave (D. Karaska).

Tracze gniazdujące w podgórszych i górskich dolinach zachodniej części Karpat zasiedlają głównie ich naturalne lub zbliżone do naturalnych fragmenty. Doliny rzek i potoków, na których obserwowano terytorialne pary i wodzące samice, charakteryzują się przeważnie naturalnym korytem (liczne wyspy, odsypy żwirowe lub kamieniste dno, z ubogą, naturalną roślinnością) oraz brzegami porośniętymi zwykle przez nadrzeczne lasy łęgowe (topolowe, wierzbowe). W ostatnich kilku latach, po znaczącym wzroście liczebności łęgowych ptaków, niektóre z nich zaczęły zajmować także uregulowane dawniej odcinki rzek, które ulegają stopniowej renaturalizacji. Samice obserwowane w dorzeczu Raby w czasie gniazdowania i początkowej fazie wodzenia młodych unikały fragmentów dolin przyległych do uczęszczanych dróg oraz zwartej zabudowy. W dolinach Raby i Dunajca ptaki coraz powszechniej wykorzystują jako żerowiska zbiorniki w żwirowniach.

Chcielibyśmy podziękować osobom, które udostępniły swoje obserwacje łęgowych traczy lub potwierdziły ich nieobecność w niektórych okolicach zachodnich Karpat. Są to: W. Stachoń, M. Legutko, R. Baziak, K. Stępniewski, K. Stępniewska, S. Springer, K. Paciora, D. Karaska, P. Armatys, J. Loch, P. Malczyk, B. Kozik, M. Ledwoń.

**Summary: Expansion of the Goosander *Mergus merganser* in the western Carpathians in 1999–2009.** First breeding Goosanders in submountain river valleys of the western Carpathians were recorded in 1999. In 2000 the species occupied middle parts of the Raba and the Dunajec Rivers. Goosanders have expanded their breeding area and increased in numbers since then, being recorded in the two river basins. The species was also observed during some breeding seasons in other Carpathian valleys but much less numerous. At present there are about 70–100 breeding pairs of Goosanders in western part of the Polish Carpathians. Probably more pairs breed in eastern Carpathians. In the study area Goosanders breed mainly in semi-natural valleys, although recently some breeding females were recorded also in the vicinity of regulated rivers and streams.

## Literatura

- BirdLife International. 2004. Birds in the European Union: a status assessment. BirdLife International, Wageningen.
- Kajtoch Ł. 2002. Awifauna Pogórza Wielickiego i Podgórze Bocheńskiego – zagrożenia i propozycja ochrony. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 58: 38–54.
- Kajtoch Ł., Piestrzyńska-Kajtoch A. 2005. Zasiedlanie dorzecza Raby przez nurogęś *Mergus merganser*. *Not. Orn.* 46: 243–246.
- Kajtoch Ł., Piestrzyńska-Kajtoch A. 2008. Zmiany, zagrożenia i propozycje ochrony awifauny doliny środkowej Raby. *Chrońmy Przyr. Ojcz.* 64: 28–45.
- Keller V., Gremaud J. 2003. Der Brutbestand des Gänsesägers *Mergus merganser* in der Schweiz 1998. *Orn. Beob.* 100: 227–246.
- Marti C., Lammi E. 1997. *Mergus merganser* Goosander. W: Hagemeijer E.J.M., Blair M.J. (eds). 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their Distribution and Abundance, ss. 126–127. T&AD Poyser, London.
- Mohr A., Górski W., Wiatr B. 2007. Nurogęś *Mergus merganser*. W: Sikora A., Rohde Z., Gromadzki M., Neubauer G., Chylarecki P. (red.). Atlas rozmieszczenia ptaków łęgowych Polski 1985–2004, ss. 86–87. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań.
- Scott D.A., Rose P.M. 1996. Atlas of Anatidae populations in Africa and Western Eurasia. Wetlands International Publications, 41, Wetlands International.

- Tomiałojć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Walaś K., Mielczarek P. (red.). 1992. Atlas ptaków lęgowych Małopolski 1985–1992. Biol. Silesiae, Wrocław.

**Łukasz Kajtoch**

Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN  
Sławkowska 17, 31-016 Kraków  
kajtoch@isez.pan.krakow.pl

**Tomasz Baziak**

Wierchomla Wielka 109, 33-350 Piwniczna-Zdrój

**Szymon Mazgaj**

Tworkowa 194a, 32-863 Tymowa

**Agata Piestrzyńska-Kajtoch**

Inst. Zootechniki PIB  
Sarego 2, 31-047 Kraków

## **Wzrost liczebności kropiatki *Porzana porzana* w Dolinie Środkowej Noteci podczas powodzi w 2010 roku**

Populacja kropiatki *Porzana porzana* w Polsce wykazuje spadek liczebności przy jednoczesnych silnych fluktuacjach lokalnych populacji związanych z warunkami wodnymi panującymi na lęgowiskach (Lontkowski 2007). Najliczniej gatunek ten gniazduje na wschodzie Polski, zwłaszcza nad Biebrzą, gdzie w latach 1980. jej stan oceniono na ok. 1600 samców (Dyrcz et al. 1984). Polską populację tego gatunku ocenia się na 2500–3500 samców (Tomiałojć & Stawarczyk 2003). Na zachodzie Polski jest to gatunek nieliczny. Najprawdopodobniej najliczniejsza populacja zasiedla Park Narodowy Ujście Warty, gdzie notowano silne wahania liczebności – od 2 do 110 samców (Tomiałojć & Stawarczyk 2003). W Wielkopolsce jej liczebność w latach 1990. oceniono na minimum 100–150 samców (Bednorz et al. 2000).

W dolinie Noteci liczebność kropiatki w latach 1980. oceniono na 34 pary zasiedlające głównie zalane łąki (Bednorz & Kupczyk 1995). W latach 2007 i 2009 powtórzono oceny liczebności dla dwóch dużych fragmentów doliny Noteci: Nadnoteckich Łęgów (odcinek Ujście–Wieleń) oraz Doliny Środkowej Noteci (odcinek Bydgoszcz–Ujście). Na terenach tych odnotowano odpowiednio 10 i 2 samce, czyli liczebność zdecydowanie niższą niż w latach 1980. (Bednorz & Kupczyk 1995, Wylegała 2003, Wylegała et al. 2010). Zarówno rok 2007, jak i 2009 należały w dolinie Noteci do suchych.

W roku 2010 w dolinie Środkowej Noteci wystąpiło silne wezbranie wiosenne w okresie kwiecień–początek maja. Zalaniu i podtopieniu uległa duża część łąk w dolinie. W czerwcu na skutek silnych opadów deszczu wystąpiły kolejne silne wezbrania większości rzek w całej Polsce, powodując katastrofalne powodzie. Także na środkowej Noteci nastąpiło przekroczenie stanów alarmowych i zalanie kilku tysięcy hektarów łąk. Największe zalane powierzchnie znajdowały się na najniższej położonych terenach w rejonie Krostkowa, Heliodorowa i Lipiej Góry, gdzie w ostatnich latach często dochodzi do późnowiosennych i letnich podtopień (Wylegała et al. 2010).